

УДК 791.633:37.015:792.02

В. МОЗГОВИЙ

Миколаївський державний аграрний університет

РЕЖИСУРА ПЕДАГОГІЧНОЇ І ТЕАТРАЛЬНОЇ ДІЇ: СПІЛЬНЕ І ВІДМІННЕ

У статті аналізується сутність режисури педагогічної і театральної дії. Досліджуються спільні та відмінні риси режисури педагогічної і театральної дії. Обґрунтовуються загальні характеристики режисури педагогічної дії як феномену особистісно орієнтованої педагогічної освіти. Актуалізується питання підготовки майбутніх учителів до режисури педагогічної дії.

***Ключові слова:** режисура педагогічна і театральна, особистісно орієнтована педагогічна освіта.*

Постановка проблеми. Сучасна педагогічна наука і практика, перебуваючи на етапі дидактичного та методологічного оновлення, одним із актуальних напрямів професійної підготовки майбутнього педагога визнала особистісно орієнтовану педагогічну освіту. У постіндустріальному освітньому середовищі більше уваги стало приділятися особистості педагога – розвитку його компетенцій, індивідуальності, професійної культури, які в подальшому, безперечно, сприятимуть організації результативної педагогічної дії.

Проте слід зазначити, що педагогічна дія як ситуація педагогічної взаємодії вчителя та учня, педагогів у колективі, вчителів і батьків постійно знаходиться у стадії динамічного оновлення. Основними чинниками зазначеного процесу є: соціально-економічний розвиток країни, національні освітні ідеї, моральні норми, традиції нації, пріоритети професійної підготовки педагогів тощо.

© В. Мозговий, 2012

Високий рівень технологічності освіти, безперечно, впливає на роль і місце вчителя у сучасному навчально-виховному процесі. Можливість отримати, обробити інформацію за лічені секунди – справа проста і підвладна пересічному громадянину. Однак створити із добутої інформації навчальний матеріал, вибудувати шлях осмислення, згрупувати для послідовного засвоєння, підвести до логічних висновків, практично перевірити засвоєні знання, уміння, навички – це функції вчителя. Виконання цих функцій потребує від учителя не просто творчого підходу, а майстерності, авторського бачення, особливого педагогічного уміння – режисури педагогічної дії.

Аналіз останніх досліджень. Поява нового терміна – „режисура педагогічної дії” та досить тривале існування театральної режисури спонукають до відповідного аналізу вказаних феноменів у двох площинах – педагогічній і мистецькій.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що дослідженню проблеми підготовки майбутніх учителів до режисури педагогічної дії приділяється недостатньо уваги. Здебільшого дослідниками розглядається проблема професійної підготовки вчителя засобами театального мистецтва. Серед них слід виділити роботи: В.Ц. Абрамяна, О.П. Рудницької, М.П. Лещенко, Н.Є. Миропольської, Л.І. Лимаренко, Г.І. Переухенко, І.Є. Зайцевої, Н.В. Сулаєвої, Т.Б. Стратан, Г.М. Сагач, С.О. Соломахи, С.О. Швидкої та ін.

Однак у роботах І.А. Зязюна, О.М. Отич, Л.Г. Дубини, О.А. Комаровської, Л.І. Лимаренко, Л.В. Карамущенко акцентується увага на важливості розвитку уміння режисувати педагогічну взаємодію майбутніми вчителями на різних етапах професійної діяльності. Підтвердженням актуальності зазначеної проблеми можуть також слугувати роботи російських вчених. Зокрема, у роботах В.М. Букатова, О.С. Булатової, О.П. Єршової деталізовано поняття „режисура уроку”.

Щодо використання педагогічної теорії у сценічних мистецтвах, то слід звернути увагу на роботи К.С. Станіславського, В.І. Немировича-Данченка, Є.Б. Вахтангова, П.М. Єршова, О.П. Єршової, М.О. Кнебель, Б.Є. Захави, А.Г. Бурова та ін. Створюючи та удосконалюючи теорію театального мистецтва вказані автори відводили належне місце педагогіці, за допомогою якої реалізовувався процес навчання і виховання актора, режисера, драматурга – майстра театральної дії. „Якщо педагогіка – це виховання (а це саме так) – як зазначає А.Г. Буров – то саме наявність педагогіки, вірніше її якість, і визначає моральний зміст режисури” [1, с.12].

Метою цієї статті є визначення сутності режисури педагогічної дії та встановлення спільних і відмінних рис між театальною режисурою.

Виклад основного матеріалу. Починаючи дослідження спільних і відмінних рис педагогічної та театральної режисури, доцільним буде встановлення сутності означених феноменів.

До сьогодні чіткого визначення режисури педагогічної дії не існувало. В „Українському педагогічному словнику” С.У. Гончаренка „педагогічна дія” тлумачиться як „елемент педагогічної діяльності; педагогічно доцільний, спланований чи імпровізований вчинок вихователя, що спричиняє зміну педагогічної ситуації або особисті зміни” [2, с.251]. Однак у роботах вітчизняних і зарубіжних науковців [3], [4], [5] [6], [10], [11], [12], [13] акцентується увага на режисурі педагогічної взаємодії.

Академік І.А. Зязюн зазначає, що „режисуру в педагогічній діяльності розглядають як уміння вчителя конструювати і вибудовувати мікроситуації взаємодії з учнем (або учнями) відповідно до завдання, логіки педагогічного задуму” [12, с.310].

Аналізуючи педагогічну спадщину А.С. Макаренка у контексті майстерності режисури педагогічної дії Л.В. Карамущенко зазначає, „що у своїх дослідженнях А.С. Макаренко наблизився до рівня сучасних психолого-педагогічних досліджень в яких поняття „режисура” стосовно навчання і виховання вживається для позначення особливого роду діяльності педагога, ви будови іншої діяльності як логічної послідовності ситуацій взаємодії або проблемних педагогічних ситуацій” [7, с.192].

Наведену наукову позицію також поділяє Л.Г. Дубина, зазначаючи, що „своєрідність педагогічної творчості полягає в тому, що вчитель реалізує творчий задум через власну особистість і педагогічна діяльність за багатьма характеристиками близька до художньо-творчої діяльності актора, режисера” [3, с.156]. У якості приклада автор

акцентує увагу на педагогічному таланті В.О. Сухомлинського, зазначаючи, „... що високий рівень володіння стратегією і тактикою педагогічної взаємодії, акторськими і режисерськими здібностями дозволяють називати В.О. Сухомлинського не лише видатним учителем-гуманістом, але й видатним режисером педагогічної дії” [3, с.163].

Досліджуючи проблему „Формування педагогічної майстерності учителів художньої культури на прикладі вивчення циклу театральних дисциплін”, Л.І. Лимаренко робить висновок, що „вчитель художньої культури, використовуючи у навчально-виховному процесі мистецтво театру, виступає в декількох ролях: драматурга, вибудовуючи задум свого уроку за законами драматургії; у ролі режисера, втілюючи за законами режисури задум уроку; у ролі актора, вміло використовуючи мистецтво сценічної дії” [10, с.48].

Враховуючи наведені наукові позиції, обґрунтовуємо режисуру педагогічної дії як функцію вчителя спрямовану на добір, вибудову та реалізацію педагогічно доцільних вчинків, дидактично та методично обґрунтованих навчальних елементів, за допомогою яких у певному педагогічному просторі буде реалізовуватись навчально-виховний процес.

Щодо театральної режисури, то визнана більш як півтори сотні років тому, вона має досить широку палітру тлумачень, і як професійна діяльність, до сьогодні не втратила своєї актуальності, а навпаки розвивається, удосконалюється і збагачується досвідом. У „Театральній енциклопедії” 1965 року режисура розглядається як „мистецтво створення єдиного, гармонійно цілого художнього твору театрального мистецтва за допомогою творчої організації усіх елементів вистави” [15, с.564]. У „Короткому словнику театральних термінів для студентів режисерської спеціалізації” С.П. Кутміна театральна режисура тлумачиться як „перетворення літературного матеріалу в життєвий процес, який відбувається саме цієї миті та образно виражається через гру акторів, а також завдяки виразним засобам театру” [9, с.39]. А.Г. Буров констатує, що „режисура – це не тільки замисел, сценічна ідея, і навіть не просто взагалі побудова (організація) вистави, але й беззаперечне формування творчої особистості виконавця у самому процесі створення вистави” [1, с.7]. Цікавою для нас є педагогічна позиція М.О. Кнебель, яка зазначає, „що в основі режисури лежить здатність режисера до перенесення на себе усіх процесів акторської творчості” [8, с.52].

У контексті вищезазначеного ми навмисне останньою наводимо цитату майстра театральної, педагогічної дії К.С. Станіславського щодо сценічної режисури та безпосередньо функцій режисера. Автор зазначає, що „...творча робота режисера повинна проходити спільно з роботою акторів, не випереджаючи і не обмежуючи її. Допомогати творчості акторів, контролювати та узгоджувати її, спостерігаючи за тим, щоб вона органічно виростала із єдиного художнього зерна драми, так як і все зовнішнє оформлення вистави – ось, на мою думку, завдання сучасного режисера” [14, с.240].

Слід зазначити, що наведені визначення педагогічної і театральної режисури суттєво відрізняються одне від одного. Відмінність зазначених феноменів очевидна. Однак, як свідчать вищенаведені приклади, на практиці ці два феномени можуть допомагати одне одному у вирішенні професійних завдань, взаємодоповнювати одне одне, і що найцікавіше, вони мають спільну природу створення.

У педагогічній теорії, на відміну від театральної, суттєво утвердилася наукова позиція, яка свідчить про наявність певних аналогій у діяльності педагога і актора. Театральна ж теорія, як не дивно, більшу спорідненість дій вбачає в роботі режисера і педагога.

Детальний аналіз театральної [1], [8], [14], [15], педагогічної [2], [4], [5], [6], [12], [13], літератури дав можливість нам встановити факти підтвердження більш вірогідної аналогії між діями педагога і режисера. Найбільш вагомим свідченням зазначеного факту, на нашу думку, є те, що основою для педагогічної і режисерської дії є наявність авторського бачення. У першому варіанті – це авторський пошук прийомів, форм, методів навчання і виховання. У другому – інтерпретації художнього твору, підходів до акторів, створення образів. Педагог і режисер, як правило, у своїй роботі використовують індивідуальний та груповий підходи, що знов таки є свідченням спорідненості

певних професійних функцій. До встановленого факту також слід додати подібність процесу створення, реалізації творчого задуму (уроку, елементу уроку, театральної постановки), інтерпретації окремих моментів, елементів (уроку, постановки), які мають теж багато спільного у педагогічній і театральній дії.

Слід також звернути увагу на подібність форм, методів і прийомів які використовуються вчителем і режисером для розвитку особистості учня й актора у двох абсолютно самостійних процесах (педагогічному і театральному) – вправи, тренінги, домашні завдання. Досліджуючи єдність педагогіки і режисури, А.Г. Буров стверджує, що „...дійсна режисура – завжди педагогіка, навіть тоді, коли режисер здавалось і не передбачав педагогічних задач. Але ж педагогіка в режисурі – це не утилітарне навчання азбуці та театральних прийомів, це – увага до особистості актора, формування його шляхом занурення його в особливий світ змісту вистави (його думок, емоцій), створеного автором і режисером” [1, с.7].

Водночас ми розуміємо, що завдання, які перед собою може ставити педагог і режисер, мають суттєво відрізнятись. Але це цілком природно і виправдано специфікою театального мистецтва і педагогічної освіти.

Висновки. На основі проведеного дослідження можемо припустити, що врахування теоретико-методологічних основ класичної (театральної) режисури безсумнівно сприятиме розвитку особистості вчителя, його педагогічної майстерності, творчого потенціалу. Однак урахування специфіки освітньої галузі вимагає визначення режисури, характерної саме для процесу навчання і виховання, завдяки якій сучасний педагог зможе реалізовувати професійні функції – режисури педагогічної дії.

Перспективи подальших розвідок із напрямку дослідження проблеми підготовки майбутніх учителів до режисури педагогічної дії ми пов'язуємо з встановленням історичних витоків вказаного феномену у педагогічній теорії і практиці.

Список використаних джерел

1. Буров А.Г. *Режиссура и педагогика* / Альберт Григорьевич Буров. – М.: Сов. Россия, 1987. – 160 с.
2. Гончаренко С.У. *Український педагогічний словник* / Семен Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
3. Дубина Л. *Сухолинський В.О. як режисер педагогічної дії* // Людмила Дубина // *Педагогіка і психологія професійної освіти*. – 2001. – № 3. – С. 155–164
4. Дубина Л.Г. *Використання театральної педагогіки у підготовці майбутніх учителів початкових класів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04* / Людмила Григорівна Дубина. – К. / ІПППО АПН України, 2004. – 270 с.
5. Ершова А.П. Букатов В.М. *Режиссура урока, общение и поведение учителя: пособие для учителя* / А.П. Ершова, В.М. Букатов / РАО Моск. психол.-соц. ин-т. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: Флинта: НОУ ВПО „МПСИ”, 2010. – 344 с.
6. Зязюн І.А. *Філософія педагогічної дії: монографія* / Іван Андрійович Зязюн. – Черкаси: Вид. від. ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. – 608 с.
7. Карамуценко Л.В. *Майстерність режисури педагогічної взаємодії у досвіді А.С. Макаренка* / [Електронний ресурс]: Режим доступу Iprpu.edu.ua / наука / Vitoki / 2008_vutoku_5 / [kratuchtenko.pdf](#)
8. Кнебель М.О. *Поэзия педагогики* / Мария Осиповна Кнебель. – М.: ВТО, 1976. – 525 с.
9. Кутьмин С.П. *Краткий словарь театральных терминов для студентов режиссерской специальности* / Сергей Прокопьевич Кутьмин.; ТГИИК; Каф. реж. и акт. мастерства. – Тюмень, 2003. – 57 с.
10. Лимаренко Л.І. *Від театру до майстерності (Формування педагогічної майстерності учителів художньої культури на прикладі вивчення циклу театральних дисциплін): монографія* / Лідія Іванівна Лимаренко. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2006. – 116 с.
11. Мозговий В. *Режиссура педагогічної дії як професійна функція майбутнього вчителя* / Віктор Мозговий / *Проблеми підготовки сучасного вчителя: зб. наук. праць Уманського держ. пед. університету імені Павла Тичини* / [ред. кол.: Побірченко Н.С. (гол. ред.) та ін.]. – Умань: ПП Жовтий О.О., 2011. – Вип. № 4. – Ч. 1. – С.85–90
12. *Педагогічна майстерність: Підручник* / І.А. Зязюн, Л.В. Крамуценко, І.Ф. Кривонос та ін.; За ред. І.А. Зязюна. – 3-є вид., допов. і переробл. – К.: СПД Богданова А.М., 2008. – 376 с.

13. Режиссура шкільного общення / В. Букатов, М. Ганькина. – К.: Изд. дом „Шкіл. світ”: Изд. Л. Галицька, 2005. – 128 с.

14. Станиславский К.С. Собрание сочинений. В 8-ми т. Ред. коллегия: М.Н. Кедров (глав. ред.) [и др.] Т.6. Статьи. Речи. Отклики. Заметки. Воспоминания. 1917–1938. Сост, ред., коммент. и вступ. статья Н.Н. Чушкина и Г.В. Кристи. – М., „Искусство”, 1959. – 466 с.

15. Театральная энциклопедия / Гл. ред. Г.А. Марков. – М., „Сов. энциклопедия”, 1965. – Т. 4. Нежин – Сярев. 1965. – 1152 стлб, с илл.

Стаття надійшла до редакції 03. 02. 2012.

Мозговой В.

Николаевский государственный аграрный университет, Украина

РЕЖИСУРА ПЕДАГОГИЧЕСКОГО И ТЕАТРАЛЬНОГО ДЕЙСТВИЯ: ОБЩЕЕ И РАЗЛИЧИЯ

Анализируется сущность режиссуры педагогического и театрального действия. Исследуются общие и отличительные черты режиссуры педагогического и театрального действия. Обосновываются общие характеристики режиссуры педагогического действия как феномена личносно ориентированного педагогического образования. Актуализируется вопрос подготовки будущих учителей к режиссуре педагогического действия.

Ключевые слова: режиссура педагогическая и театральная, личносно-ориентированное педагогическое образование.

Mozgovyi V.

Mykolayiv State Agrarian University, Ukraine

DIRECTION OF PEDAGOGICAL AND THEATRICAL ACTION: THE GENERAL AND DIFFERENCES

The essence of pedagogical and theatrical action direction is analyzed. The general and distinctive features of pedagogical and theatrical action direction are investigated. General characteristics of the direction of pedagogical action as the phenomenon of personality oriented pedagogical education are proved. The question of future teachers training to the direction of pedagogical action is updated.

Keywords: pedagogical and theatrical direction, the personality oriented pedagogical education.